

Chudoba a pracujúci chudobní na Slovensku – analýza údajov EU SILC

Alena ROCHOVSKÁ, Lukáš NÁMEŠNÝ

Abstract: *Poverty is usually connected to unemployment. Secure and well-paid job is very important and can reduce risk of poverty, but it is not matter of course for everybody. Not always employment can protect against poverty. The submitted paper deals with issue of the working poor. We will show some theoretical aspects of this phenomenon as well as empirical results based on an analysis of EU SILC data.*

Keywords: *poverty, working poor, EU SILC, at risk of poverty rate*

Úvod

David Shipler, nositeľ nobelovej ceny nazýva pracujúcich chudobných neviditeľnými. „Muž, ktorý umýva autá, žiadne nevlasť. Úradníčka, ktorá vyplňa šeky v banke, má na svojom účte 2,02 dolára. Žena, ktorá edituje skriptá študentom medicíny nebola už celú dekádu u zubára.“ Týchto ľudí Shipler nazýva zabudnutou Amerikou. Väčšina ľudí, ktorých vo svojej knihe opisuje nežije v luxuse, naopak, sú uväznení vo vážnych ťažkostiach. Výška ich mzdy ich nedokáže vzdialiť dostatočne ďaleko od chudoby, zabezpečiť, aby si zlepšili svoje životy, naopak, drží ich tam. Pomenovanie, akým sa zvyčajne nazývajú – pracujúci chudobní – by mal byť oxymoronom. „Nikto, kto ťažko pracuje, by nemal byť chudobný“, hovorí David Shipler (2004).

Vďaka veľkým sociálnym nerovnostiam v americkom prostredí majú výskumy venované problematike chudoby a špeciálne problémom pracujúcich chudobných omnoho dlhšiu tradíciu ako v našom, európskom prostredí. Pracujúci chudobní sú v USA oficiálne definovaní už od polovice 80-tych rokov a odvtedy sú objektom pravidelných štatistík aj vedeckých výskumov (Fraser a kol. 2011). Naopak, v Európe boli až do 90-tych rokov problémy pracujúcich chudobných mimo legislatívneho záujmu aj akademického bádania. Vládlo silné presvedčenie, že nič také ako chudoba pracujúcich v Európe neexistuje, alebo ak existuje, len veľmi okrajovo, najmä vďaka vyššej úrovni kvality zamestnaní a vyššej sociálnej ochrane v porovnaní so zvyškom sveta. Koniec 90-tych rokov priniesol zvýšený záujem o problematiku chudobných v akademickom aj politickom svete aj do Európy. Vznik Európskej Únie šiel ruka v ruke s hlbokými zmenami v ekonomike, zamestnanosti a sociálnej sfére. V ekonomickej oblasti to znamenalo pokles poľnohospodárskej výroby, deindustrializácia vedúca k post-fordistickému modelu priemyselnej výroby a vedomostnej ekonomike v rámci globálneho finančného hospodárstva. Trh práce prešiel mnohými štrukturálnymi zmenami, prebehla transformácia sociálnych systémov. Kombinácia všetkých týchto faktorov, hospodárskej, zamestnaneckej a sociálnej sféry prispela k vzniku nových foriem chudoby v Európe.

Rast sociálnych nerovností po páde socializmu na Slovensku úzko súvisí s nárastom chudobných. Hoci je chudoba u nás spájaná najmä s nezamestnanosťou, segmentácia trhu práce, rastúci počet nízko-platených zamestnaní, práca na čierno, navyše spájaná s vysokými životnými nákladmi spôsobuje, že fenomén pracujúcich chudobných sa týka aj našej spoločnosti. Smith a kol. (2010) spájajú tento fenomén najmä s vplyvom neoliberalných politík a segmentáciou na trhu práce.

Cieľom predloženého príspevku je predstaviť problém pracujúcich chudobných ako súčasť problematiky fenoménu chudoby teoreticky a na základe dostupných štatistík.

Chudoba pracujúcich – definovanie problému

Chudobou všeobecne rozumieme sociálny jav, ktorý je charakteristický nedostatkom životných prostriedkov jednotlivca alebo skupiny.

Problematika chudoby sa stala neoddeliteľnou súčasťou verejných aj politických diskusií (Džambazovič a kol. 2008), ale aj odborného vedeckého bádania (napr. Michálek 2000, Džambazovič 2007a, b, Smith, Rochovská 2006). Beňová (2006) dáva chudobu do súvisu s problematikou sociálnej stratifikácie spoločnosti. Podobne Mareš (1999) spája chudobu s nerovnosťou. Výrobné a distribučné mecha-

nizmy v trhovej ekonomike (nízka produktivita práce, nerovnaký prístup k materiálnym zdrojom, nerovnaký podiel na distribúcii výsledkov, ktoré vedú k marginalizácii niektorých skupín obyvateľstva) produkujú nielen bohatstvo, ale i chudobu (Mareš 1999). Laluha a kol. (2005) považujú chudobu za výraz extrémnej nerovnosti, respektíve ako dištanc určitej časti populácie nielen od bohatých, ale i od celého zbytku populácie. Michálek (2005, 2006) poukazuje na úzky súvis priestoru a chudoby.

Pracujúci chudobní ako prejav „novej chudoby“

Chudobe pracujúcich sa doposiaľ v odbornej literatúre slovenských, príp. českých autorov nevenuje veľká pozornosť, alebo sa jej venuje iba okrajovo. Tento fenomén si získal viac pozornosti hlavne u zahraničnej odbornej verejnosti.

Ako podotýka Mareš (1999), výpočet chudobou ohrozených je dnes oproti minulosti odlišný. Môžeme analyticky rozlíšiť medzi tzv. starou a novou chudobou. Stará, demografická, horizontálna chudoba je nezávislá na trhu práce (ohrozené sociálne kategórie sú charakterizované vekom, životným a rodinným cyklom a neschopnosťou pracovať). Táto chudoba môže byť stavom či spôsobom trvalej existencie, ale taktiež len existenčným zážitkom určitej etapy životného cyklu či len krátkodobou životnou epizódou. Do tejto chudoby môže sklznúť rada rodín napríklad vo fáze „životných investícií“ (pri zadovážení bytu či pri jeho zariadovaní, založení rodiny, narodení dieťaťa a podobne). Nová vertikálna chudoba je spojená s pozíciou jedincov i celých sociálnych kategórií na trhu práce (nezamestnanosť, neúplnosť rodín, osoby s nízkymi zárobkami a osoby sústavne znevýhodňované na trhu práce). O novej chudobe sa hovorí preto, že pred industrializáciou neexistovala tak, ako neexistoval trh práce v dnešnom slova zmysle.

Ako je známe, na trhu práce sú určité sociálne kategórie výrazne hendikepované oproti ostatným. Preto presun k novej chudobe znamená zároveň presun od univerzálnej chudoby (môže postihnúť kohokoľvek a kedykoľvek v priebehu života ako dôsledok okolností životného cyklu) k selektívnej skúsenosti chudoby hendikepovaných skupín, ktoré majú len malú šancu uplatniť sa na trhu práce. Sú z neho vylučovaní, alebo sú na ňom obmedzované ich šance:

- pre znížené fyzické či psychické schopnosti: chorí, telesne a duševne hendikepovaní
- vďaka malému ľudskému kapitálu: nekvalifikovaní
- v dôsledku diskriminácie: príslušníci minorít (na rasovom a kultúrnom princípe), ženy, starí ľudia
- v dôsledku štrukturálnych zmien ekonomiky a jej cyklického vývoja: dlhodobozamestnaní

Chudobnými nie sú však len nezamestnaní, ale i rodiny s ekonomicky aktívnymi, ale málo platenými osobami. Ako uvádza Mareš (1999), na túto skutočnosť už poukázali na prelome storočí Booth a Rowntree. Booth upozornil, že vo väčšine v tej dobe chudobných rodín mali hlavy rodiny zamestnanie, avšak málo platené. Taktiež Rowntree konštatoval, že značná časť chudobných sa na prelome storočí v Británii regrutovala nie u nezamestnaných, ale u málo platených pracovníkov. Zamestnanie teda nie vždy chráni pred chudobou. Nízke mzdy v niektorých zamestnaniach a na niektorých pracovných miestach nezaručujú štandardné uspokojovanie potrieb ani ekonomickú istotu. Chudoba plynúca z nízkych príjmov a založená na príjmových diferenciáciách je tak klasickým príkladom chudoby (Mareš 1999). Mareš ďalej dodáva, že chudoba plynúca z nízkych príjmov býva spojená najmä s pozíciami na sekundárnom trhu práce, na ktorom sa sústreďuje dopyt po nekvalifikovanej pracovnej sile. Sekundárny trh práce je charakterizovaný nízkymi mzdami, neistou prácou s vyšším rizikom straty zamestnania (veľa osôb pohybujúcich sa na sekundárnom trhu práce má fragmentarizovanú pracovnú kariéru – sú opakovaně nezamestnaní), zlými pracovnými podmienkami, žiadnymi, alebo veľmi obmedzenými možnosťami kariérneho posunu, často len možnosťou pracovať na skrátenej úvazok. V súčasnosti sa na tomto trhu pohybujú predovšetkým osoby málo kvalifikované. Medzi hlavné mechanizmy udržiavajúce chudobu patria na jednej strane nedostatočný ľudský kapitál chudobných a na druhej strane nedostatočný dopyt po pracovných silách (najmä po pracovných silách s malým ľudským kapitálom – nekvalifikovaných) a diskriminácia. Prechod zo sekundárneho trhu práce na primárny, s výrazne výhodnejšími podmienkami, je pre drvivú väčšinu tých, kto sa na sekundárnom trhu pohybuje zablokovaný. Ich nízky ľudský kapitál a stigma nespôahlivosti im neumožňuje sa uchádzať úspešne o miesta na primárnom trhu práce. Chudoba tak môže byť chápaná ako atribút určitých pozícií v profesijnej štruktúre spoločnosti, ktorá je pólom konfliktov a konkurencie. Chudobní sú na dne tejto profesijnej štruktúry. Majú nízku kvalifikáciu, a pretože o zamestnanie, ktoré môžu vykonávať ich na trhu súťaží mnoho, nemajú šancu získať lepšie platené a stabilné zamestnanie.

Nová chudoba sa teda stáva verejnou záležitosťou a je častejšie zastúpená v určitých sociálnych kategóriách, koncentruje sa v určitom priestore, má trvalý charakter a často sa reprodukuje z generácie na generáciu, súvisí s trhom práce a dotýka sa nezanedbateľnej časti populácie. Najviac ohrozených „novou“ chudobou sa stávajú nezamestnaní (najmä dlhodobo nezamestnaní), ľudia dlhodobo znevýhodnení, resp. vylúčení z trhu práce (v dôsledku napríklad zníženej fyzickej či psychickej schopnosti – ťažko zdravotne postihnutí, nízkej kvalifikácie, v dôsledku diskriminácie – ženy, príslušníci etnických minorít, starí ľudia). Taktiež ľudia, ktorým sa nepodarilo adaptovať na nové podmienky, ale aj osoby s nízkymi príjmami, tzv. pracujúci chudobní („working poor“), ktorí sa v dôsledku nízkej miery dosiahnutej kvalifikácie uplatňujú na sekundárnom trhu práce ako nekvalifikovaná pracovná sila. Medzi ohrozených patria aj obyvatelia žijúci v menej rozvinutých, marginalizovaných regiónoch. Veľká časť populácie sa dostáva do stavu permanentnej znevýhodnenej sociálno-ekonomickej situácie, a takto dlhodobo mimo „hlavného prúdu“ spoločnosti (Room 1987 in Džambazovič, Gerbery 2005).

Kto sú pracujúci chudobní?

Definovať, kto sú chudobní zamestnaní – „working poor“ nie je jednoduchá úloha. Zahŕňa to vzájomné pôsobenie dvoch skúmaných oblastí, ktoré až do nedávnej doby boli zriedka spojované: práca a chudoba.

Jediná krajina, v ktorej oficiálne definujú pracujúcich chudobných a existuje tam súčasne s tradičným výskumom sú Spojené štáty americké. Pracujúcich chudobných definujú ako osoby, ktoré sú oddané prinajmenšom pol roka úsiliu na trhu práce, stali sa zamestnanými alebo si hľadali prácu počas tohto obdobia, ale stále žijú v chudobných rodinách (Klein et al. 1989).

V rámci Európy existuje Európsky inštitút pre zlepšenie bývania a pracovných podmienok (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions), ktorý vo svojej štúdii Working poor in the European Union z roku 2004 poukazuje na skutočnosť, že po mnohé roky sa chudoba považovala za akúsi „stigma“ neaktívnych osôb, zo zásadným predpokladom, že je to výsledok ich lenivosti a neschopnosti. Ako hlavný dôvod sa zdôrazňovalo, že nedostatok práce bol vysvetľujúci faktor chudoby a taktiež hlavná príčina chudoby. Nezamestnanosť bola spravidla jediný, s trhom práce súvisiaci faktor, ktorý bol použitý na vysvetlenie chudoby (Peña-Casas, Latta 2004).

Výraz chudoba zamestnaných sa začal opakovane používať v minulých rokoch v Európe, nielen z úst politikov a odborov, ale tiež vedcov a médií. Pracujúci chudobní sa stali synonymom málo platených pracovníkov. K chudobe zamestnaných sa môže pristupovať z hľadiska dvoch samostatných, ale vzájomne sa dopĺňajúcich uhlov:

1. pracujúci, ktorí sú chudobní, ale takisto
2. chudobní ľudia, ktorí sú pracujúci

Prvý prístup sa zameriava hlavne na individuálnu situáciu pracovníka, podmienenú malou mzdou a inými činnosťami alebo osobnými vlastnosťami. Druhý prístup rozširuje pôsobnosť na viac rozmerov zahŕňajúcich charakteristiku chudoby, sociálnej exklúzie a najmä domácnosti.

Podľa Strengmanna-Kuhna (2002) existujú dve cesty pre pracujúcich stať sa chudobnými. Prvá z nich je tá, keď dostáva pracujúci nedostatočnú mzdu a chudobe sa môže vyhnúť, keď majú príjem ostatní členovia domácnosti a nie z iných príjmov, ktoré predstavujú napr. verejné transfery. V tomto prípade dôvod chudoby predstavujú nízke mzdy. Druhá cesta stať sa klasifikovaným ako pracujúci chudobný je, keď sám má dostatočný príjem, ale spadne pod hranicu chudoby z dôvodu kontextu domácnosti. V tomto prípade štruktúra domácnosti môže vysvetľovať výskyt chudoby (napr. zarába sám a spadne pod hranicu chudoby tým, že ostatní členovia rodiny nemajú príjem). Dôležitý faktor, ktorý to môže vysvetliť je doba pobytu v zamestnaní, ktorá determinuje dostatočný disponibilný jednoročný príjem.

Sirovátka a Mareš (2006) nazývajú pracujúcich chudobných príjmovu znevýhodnenými a delia ich do troch skupín. Časť z nich si udržuje menej kvalitné, ale stabilné zamestnanie. Istota zamestnania a pracovného príjmu je pre nich bez ohľadu na jeho výšku dôležitou možnosťou ovplyvňovať vlastný život a udržiavať si životný štýl a šance dostupné pre väčšinu spoločnosti. Iná časť strieda menej stabilné zamestnanie s krátkodobou nezamestnanosťou v snahe dopracovať sa postupne k stabilnejšiemu a výhodnejšiemu zamestnaniu. Poslednou skupinou sú tí, ktorí bývajú dlhodobo nezamestnaní, alebo opakujú nezamestnanosť veľmi často. Väčšinou nechcú riskovať stratu sociálnych dávok a neistotu spojenú s ich znovuzískavaním.

Meranie chudoby a štatistické zisťovanie EU SILC

Ako vidno z textu vyššie, existujú rôzne definície chudoby. Chudoba môže byť absolútna aj relatívna, subjektívna aj objektívna, stará aj nová. My využijeme definíciu relatívnej chudoby, podľa ktorej sú za chudobných označovaní tí, ktorí nedosahujú hodnotu 60 percent mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu spoločností, v ktorej žijú. V tejto časti príspevku sa budeme venovať teoretickým aspektom merania chudoby a štatistickému zisťovaniu o príjmoch a životných podmienkach domácností SR – EU SILC, ktoré je zdrojom informácií o chudobe. Taktiež načrtne problematiku laekenských indikátorov chudoby, ktoré sme využili vo výskumnej časti práce. Budeme sa zaoberať najmä tými aspektmi merania chudoby, ktoré súvisia s chudobou pracujúcich.

EU SILC – zdroj informácií o chudobe

Slovenská republika sa svojím vstupom do EÚ a podpisom tzv. Spoločného memoranda o sociálnej inklúzii plne zapojila do všetkých procesov a metód spolupráce pri odstraňovaní chudoby. Jednou zo základných vízií EÚ je napĺňanie cieľov pri odstraňovaní chudoby a sociálneho vylúčenia vo všetkých členských štátoch. Kľúčovým nástrojom na harmonizované zisťovanie v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia v EÚ je štatistické zisťovanie EU SILC¹, ktoré je zdrojom prierezových aj longitudinálnych dát o hĺbke a rozsahu chudoby. Tieto dáta zachytávajú multidimenzionalitu chudoby a sociálneho vylúčenia, sú medzinárodne porovnateľné, keďže EU SILC je v rámci členských štátov EÚ povinným štatistickým zisťovaním a súčasne slúžia ako podklad pre hodnotenie efektívnosti politík zameraných na boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Štatistické zisťovanie EU SILC je v prvom rade postavené na monitorovaní spoločných indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia, o ktorých hovoríme ako o tzv. laekenských indikátoroch. Časť týchto indikátorov je konštruovaná na báze príjmov (tzv. monetárne indikátory), ktoré odrádzajú riziko chudoby a ďalšia časť odráža iné dimenzie, ako je prístup k zamestnaniu, zdravotnej starostlivosti, bývaniu. Výhodou sledovania spoločných indikátorov v rámci zisťovania EU SILC je možnosť vzájomnej komparácie krajín EÚ, na druhej strane limitujúcou skutočnosťou zostáva nemožnosť vystihnúť špecifiká chudoby a sociálneho vylúčenia na národných úrovniach (Džambazovič a kol. 2008). Valentová (2004) upozorňuje na to, že získané údaje a indikátory majú slúžiť predovšetkým na medzinárodné porovnanie Slovenska s ostatnými krajinami Európy. Reálnym problémom totiž nie je len prepad relatívnej chudoby na Slovensku, ale aj jej zvyšovanie vo vzťahu k vyspelejším štátom.

Teoreticky sa projekt opiera predovšetkým o meranie konceptu relatívnej chudoby. Ten vychádza z nedosiahnutia určitého minima, ktoré zaisťuje v spoločnosti dôstojný život, alebo z dosiahnutia štandardu, ktorý je v danej spoločnosti obvyklý. Vo všeobecnosti sa sledovanie príjmovej chudoby spája s monitorovaním objektívnej chudoby, deprivácia a pocitová chudoba vyjadrená samotným respondentom sa spájajú skôr so subjektívnym konceptom chudoby. Príjmová chudoba sa pritom nemusí prekrývať s chudobou vyjadrenou v spotrebe a materiálnej deprivácii (Sirovátka 2002).

Počet chudobných sa podľa metodiky Eurostatu vypočíta ako percento obyvateľov žijúcich v domácnostiach, kde bol ekvivalentný disponibilný príjem v danom roku aspoň v dvoch rokoch z predchádzajúcich troch rokov pod hranicou 60 %.

V rámci merania chudoby a sociálneho vylúčenia je medzi laekenskými indikátormi zahrnutých 21 primárnych a sekundárnych indikátorov. V priloženej Tabuľke č. 1 sú laekenské indikátory chudoby, ktoré buď priamo, alebo nepriamo zachytávajú chudobu z pohľadu pracujúcich a ktoré budeme v ďalšej časti príspevku používať na analýzu chudoby pracujúcich na Slovensku.

---

¹ European Union Statistics on Income and Living Conditions

Tab. 1. Laekenské indikátory chudoby zachytávajúce chudobu pracujúcich

Primárne indikátory	Definícia
Miera rizika chudoby	Podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod 60 % národného mediánu ekvivalentného príjmu. Ekvivalentný príjem je definovaný ako celkový disponibilný príjem domácnosti delený jej "ekvivalentným počtom členov", čím sa zohľadňuje veľkosť a zloženie domácností. Tento príjem je priradený každému členovi domácnosti. Sleduje sa i riziko chudoby podľa 1. typu domácnosti, 2. podľa statusu ekonomickej aktivity, 3. podľa pracovnej intenzity domácnosti, 4. podľa typu statusu bývania ako i hranica rizika chudoby pre dva typy domácností.
Distribúcia príjmov - pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S80/S20)	Pomer celkového príjmu, ktorý dosiahlo 20 % populácie s najvyššími príjmami k príjmu, ktorý dosiahlo 20 % populácie s najnižšími príjmami.
Gini koeficient	Gini koeficient meria nerovnosť rozdelenia príjmov. Gini koeficient rovný 0 by znamenal dokonale rovnomerné rozdelenie; zatiaľ čo koeficient blížiaci sa k 1 by znamenal maximálnu nerovnosť, kde jedna osoba dostáva všetky príjmy.
Riziko chudoby pracujúcich	Osoby, ktoré sú vnímané ako zamestnané podľa klasifikácie ekonomickej aktivity a ktorí sa nachádzajú v riziku chudoby.

Zdroj: Džambazovič a kol., 2008

Chudoba pracujúcich na Slovensku podľa EU SILC

Pri zhodnotení chudoby pracujúcich na Slovensku sa budeme opierať o indikátory chudoby zo štatistického zisťovania EU SILC, ktoré priamo (miera rizika chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity, miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácnosti, miera rizika chudoby pracujúcich), alebo nepriamo (Gini koeficient, distribúcia príjmov) zachytávajú skupinu pracujúcich, ktorí sa nachádzajú v riziku chudoby.

Gini koeficient a distribúcie príjmov na Slovensku

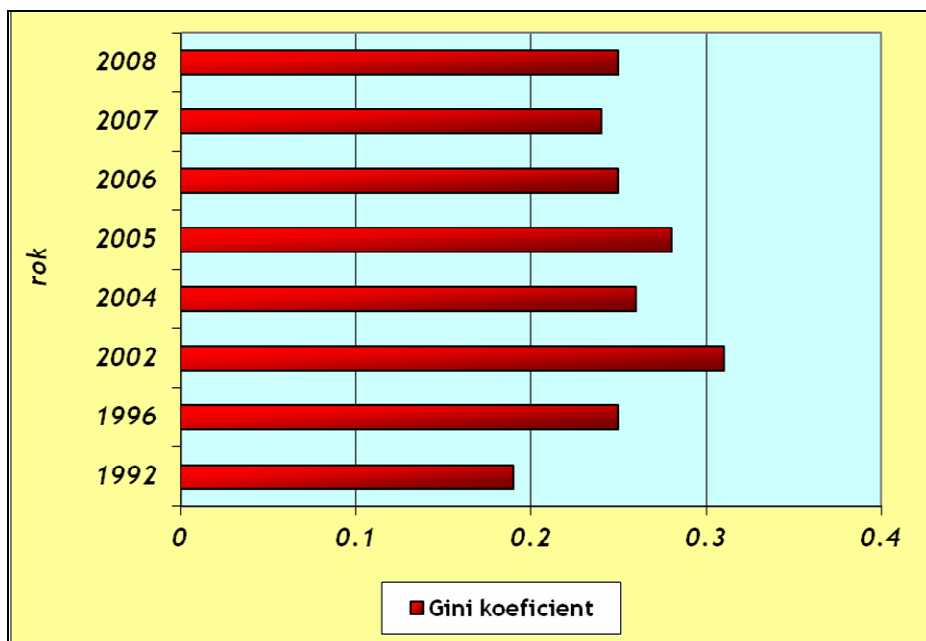
Podľa Mareša (1999) sa príjem sa javí ako ideálna miera pre meranie chudoby. Výška príjmu aj v domácnostiach zamestnaných zohráva dôležitú úlohu: ak je príliš malý, tak neochráni a nezabezpečí ochranu pred chudobou. Nepriamo túto skutočnosť odráža príjmová nerovnosť, ktorá sa na Slovensku vyskytuje.

Ako upozorňuje Džambazovič (2007b) Slovensko patrilo dlhodobo k európskym krajinám s najnižšími príjmovými nerovnosťami. V priebehu 90. rokov sa však stále evidentnejšie prejavujú rôzne príznaky nerovností. Najviditeľnejší je nárast ekonomických nerovností, t.j. nerovností v príjmoch či v majetku, ktoré sa prejavujú v diferenciácii spotrebného správania, životného štýlu a životných podmienok. Z hľadiska medzinárodnej komparácie nejde o ojedinelý trend vývoja vyskytujúci sa len na Slovensku a v ostatných bývalých socialistických krajinách.

Jedným z indikátorov, ktorým sa sledujú príjmové nerovnosti je *Gini koeficient*², ktorý charakterizuje (re)distribúciu príjmov domácností. Čím vyššia je jeho hodnota, tým vyššia je príjmová nerovnosť, resp. čím je jeho hodnota nižšia, tým vyššia je v krajine miera redistribúcie a naopak. Podľa údajov Mikrocenzu bola v roku 1992 na Slovensku hodnota Gini koeficientu 0,19 a v roku 1996 dosiahla už hodnotu 0,25 (Džambazovič a kol. 2008). Za tak krátke časové obdobie to bol obrovský nárast, hoci v porovnaní s ostatnými transformujúcimi sa hospodárstvami bol tento nárast relatívne iba mierny.

² Gini koeficient je najrozšírenejšie využívaným nástrojom na zisťovanie príjmovej nerovnosti. Môže dosahovať hodnotu medzi nulou (úplná rovnosť – všetci majú rovnaký príjem) a jednotkou (úplná nerovnosť – jedna osoba má všetky príjmy).

Príjmová nerovnosť sa však neustále zvyšovala aj po tomto období. V roku 2002 bol už Gini koeficient v SR (0,31) vyšší ako dosahujú v priemere (pôvodné) krajiny EÚ-15 a nové členské krajiny. Podľa údajov EU SILC 2005 – 2008 sa pohybovala hodnota Gini koeficientu na Slovensku medzi 0,28 a 0,25. Vývoj redistribúcie príjmov na Slovensku znázorňuje graf. č. 1.

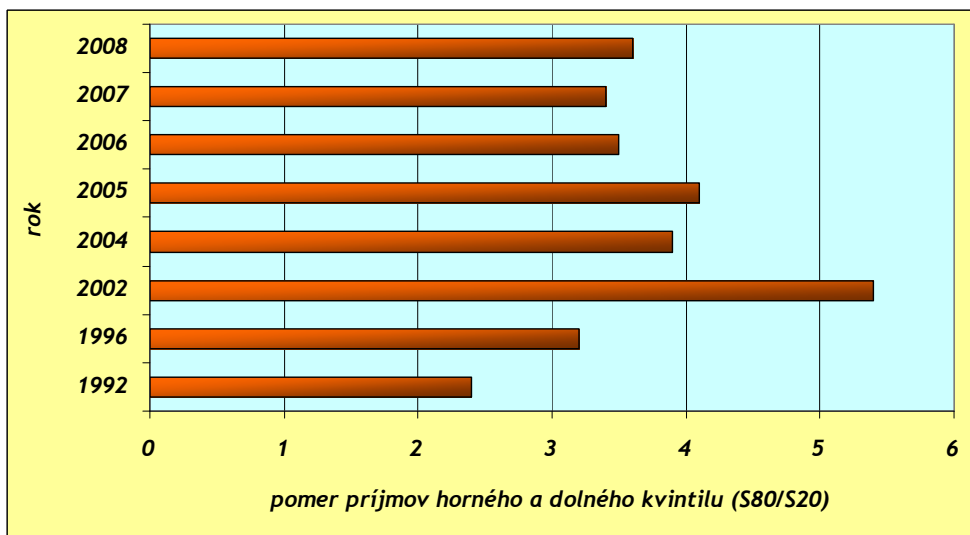
Graf 1: Vývoj redistribúcie príjmov domácností v Slovenskej republike podľa zisťovania Mikrocenzov (1992 – 2002) a štatistického zisťovania EU SILC (2005 – 2009)

Zdroj: Mikrocenzus 1993, 1997, 2003 a EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008, 2009

Stupeň príjmovej nerovnosti vyjadruje i tzv. *distribúcia príjmov*, t.j. pomer príjmov 20 % domácností s najnižšími príjmami a 20 % domácností s najvyššími príjmami (S80/S20 – pomer príjmov horného a dolného kvintilu). Analýza Filipovej a kol. (1998) dokazuje, že zatiaľ čo v roku 1992 bol tento podiel 1:2,4, v roku 1996 sa zvýšil na 1:3,2. Pokračujúci nárast nerovností dokazujú i údaje z posledného Mikrocenzu 2003, podľa ktorých bola suma príjmov 20 % populácie s najvyššími príjmami v roku 2002 až 5,4-krát vyššia v porovnaní so sumou príjmov 20 % populácie s najnižšími príjmami (pre krajiny EÚ-15 predstavoval tento indikátor hodnotu 4,4).

Aj tieto údaje jasne dokazujú zvyšovanie diferenciacie domácností v sledovanom období na Slovensku z hľadiska dosahovania čistých peňažných príjmov. V roku 1992 dvadsať percent domácností s najvyššími príjmami sústreďovalo 30,3 % úhrnu peňažných príjmov a v roku 1996 to bolo už takmer 34 %. Naopak, v prípade 20 % domácností s najnižšími príjmami klesol objem čistých peňažných príjmov za sledované obdobie z 12,7 % na 10,5 %. Príjmovú diferenciaciu umocňoval rýchlejší rast príjmov v domácnostiach v najvyšších deciloch v porovnaní s ostatnými domácnosťami (Filipová a kol. 1998). Podľa posledných údajov EU SILC v roku 2008 na Slovensku 20 % populácie s najvyššími príjmami získalo 3,6-krát viac príjmov ako dolných 20 % populácie s najnižšími príjmami. Táto hodnota však ešte stále predstavuje príjmovú nerovnosť pod priemerom EÚ (4,9 v roku 2005) (Džambazovič a kol. 2008).

Spomínané indikátory vypovedajúce o príjmovej nerovnosti patria medzi laekenské indikátory chudoby. Vzhľadom na ich vývoj v časovom období od 90. rokov 20. storočia po rok 2008 môžeme hovoriť o prehlbujúcom sa trende v príjmových diferenciaciach na Slovensku, ktorý značí o tom, že čoraz menšia skupina ľudí dosahuje vysoké príjmy na úkor čoraz väčšej skupiny ľudí s menšími príjmami. Tento fakt súvisí aj so skúmaným konceptom pracujúcich chudobných, kedy aj pracujúci ľudia (s najnižšími príjmami) môžu byť priamo ohrození chudobou.

Graf 2: Vývoj distribúcie príjmov domácností v Slovenskej republike podľa zisťovania Mikrocenzov (1992 – 2002) a štatistického zisťovania EU SILC (2005 – 2009)

Zdroj: Mikrocenzus 1993, 1997, 2003 a EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008, 2009

Miera rizika chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity na Slovensku

V období 90. rokov bol síce profil chudoby ešte vždy ovplyvnený demografickými premennými, ale s chudobou začiatkom druhej polovice 90. rokov na Slovensku začínajú byť najsilnejšie späté tri faktory, ktoré sa vzájomným pôsobením posilňovali: dosiahnuté vzdelanie osoby stojacej na čele domácnosti, jej zamestnanecký status, resp. postavenie na trhu práce a lokalita bydliska domácnosti (na jednej strane región a na strane druhej vidiecka alebo mestská oblasť). Stále intenzívnejšie sa ukazuje súvislosť s postavením jednotlivcov na trhu práce. Z hľadiska rizika chudoby sa dominantným faktorom stávalo práve postavenie jednotlivých členov v produktívnom veku na trhu práce (Džambazovič a kol. 2008). Autori ďalej zdôrazňujú dôležitosť udržania tzv. dvojpríjmového modelu rodiny, ktorý v domácnostiach znižuje riziko chudoby.

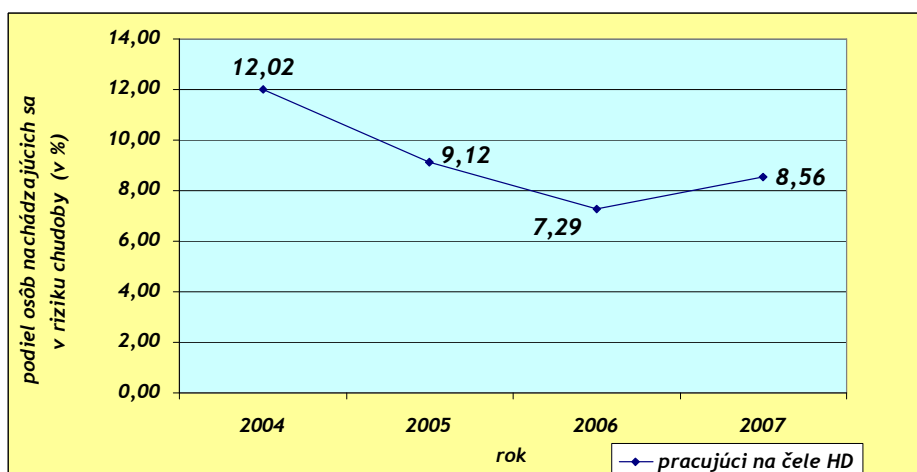
Ďalším faktorom zvyšujúcim ohrozenie chudobou bola výška dosiahnutého vzdelania prednostu domácnosti. S nízkou kvalifikáciou súvisí nielen vyššie riziko vylúčenia z trhu práce, ale aj možnosť získania iba nízkopríjmového zamestnania. Miera rizika chudoby z hľadiska statusu ekonomickej aktivity je najvyššia u nezamestnaných osôb. Nezamestnanosť je na Slovensku stále najväznejším faktorom súvisiacim s chudobou. Podľa údajov EU SILC dosahovala chudoba v krajinách EÚ-15 u nezamestnaných až 38 %. U zamestnaných osôb na Slovensku bola miera rizika chudoby nižšia (14%), pričom ale v EÚ-15 predstavovalo riziko chudoby u zamestnaných len 6 %. Súhlasíme so Smithom a kol. (2010), že hoci je zamestnanie kľúčovým faktorom v súvislosti s ochranou pred chudobou a sociálnym vylúčením, príjem z nízkoplateného zamestnania však nie vždy dokáže takúto ochranu poskytnúť. V tomto kontexte sa stále dôležitejšou témou stáva problém pracujúcich chudobných.

Tabuľka č. 2 poukazuje na absolútny počet a relatívny podiel osôb v domácnostiach na Slovensku v roku 2007, ktoré sa nachádzali v riziku chudoby na základe toho, či bol na čele hospodáriacej domácnosti pracujúci, nezamestnaný, dôchodca, či iná neaktívna osoba. Najdôležitejšou je oficiálne stanovená hranica chudoby na úrovni 60 % národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu. Okrem miery rizika chudoby (podiel osôb pod 60 %) sú v tabuľkách uvedené aj podiely osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod 40 %, 50 % a 70 % národného mediánu ekvivalentného príjmu, ktoré vyjadrujú jeden z indikátorov chudoby, *rozptyl okolo hranice rizika chudoby*. V roku 2008 sa nachádzalo v riziku chudoby 8,56 % osôb v domácnostiach, na čele ktorých bola pracujúca osoba. Od prvého sledovaného roku (2004) síce tento podiel klesal z 12,02 % osôb v domácnostiach na čele s pracujúcim, posledný údaj ale naznačuje opäť stúpajúci trend (graf č. 3).

Tab. 2. Rozdelenie osôb pod hranicami chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele HD v Slovenskej republike v roku 2007³

Hranica chudoby	status ekonomickej aktivity							
	pracujúci		nezamestnaný		dôchodca		Iná neaktívna osoba	
	počet osôb	podiel osôb	počet osôb	podiel osôb	počet osôb	podiel osôb	počet osôb	podiel osôb
40% mediánu	64 675	1,80	61 113	35,41	25 963	1,72	13 246	26,98
50% mediánu	144 154	4,00	78 232	45,33	61 432	4,08	20 310	41,36
60% mediánu	308 194	8,56	94 139	54,55	142 058	9,42	21 941	44,68
70% mediánu	497 808	13,83	110 174	63,84	295 401	19,60	31 255	63,65
Spolu	3 600 195		172 587		1 507 359		49 103	

Zdroj: EU SILC 2008

Graf 3. Vývoj podielu osôb pod hranicou chudoby v hospodáriaciach domácnostiach, na čele ktorých bola pracujúca osoba v Slovenskej republike v rokoch 2004 - 2007

Zdroj: EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

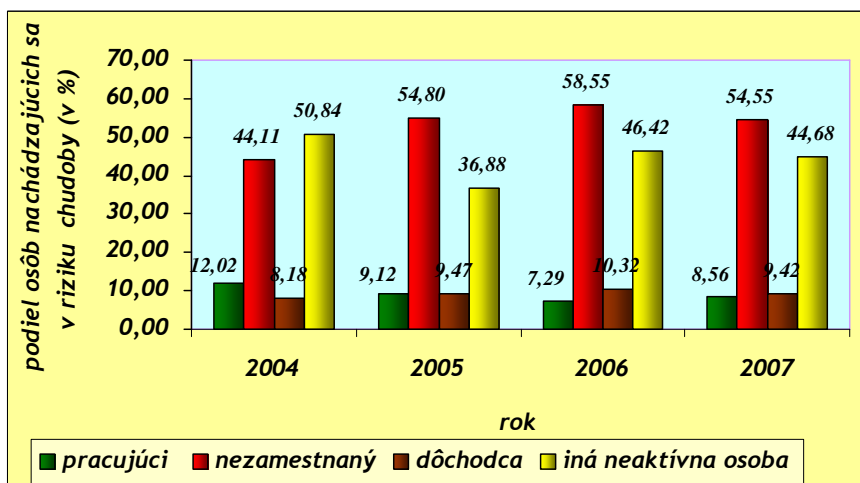
Pri porovnaní miery rizika chudoby osôb u jednotlivých typov domácností, boli jednoznačne s najväčším podielom v riziku chudoby osoby v hospodáriaciach domácnostiach, na čele ktorých boli nezamestnaní (54,55 %). Tieto vysoké a percentuálne nadpolovičné podiely osôb v riziku chudoby v takýchto domácnostiach sú alarmujúce, i keď absolútne počty osôb, ktoré sem spadajú, nie sú až také veľké (napr. v roku 2006 to pri 58,55 % podiele predstavovalo 121 961 osôb v riziku chudoby). Porovna-

³ Osoba na čele hospodárackej domácnosti (HD) – osoba, ktorá sa prevažnou mierou podieľa na úhrade základných výdavkov domácnosti. Osobou na čele HD môže byť označená iba jedna osoba. Pracujúci – je osoba, ktorá pracovala minimálne jednu hodinu v týždni; Nezamestnaný – je osoba, ktorá nemala v sledovanom roku zamestnanie, ale aktívne si ho hľadala, pričom nie je rozhodujúce, či bola alebo nebola evidovaná na úrade práce; Dôchodca – je osoba na dôchodku, alebo na predčasnom dôchodku ak zanechala prácu z dôvodu veku alebo z iných príčin; Iná neaktívna osoba – je osoba, ktorá žila z iných zdrojov, napr. žena v domácnosti, študenti, učni, vojaci na základnej vojenskej a civilnej službe, osoby nezaradené do pracovného procesu, osoby pracujúce v rodinných podnikoch bez odmeny a pod.

teľne vysoká miera rizika chudoby bola u osôb v domácnostiach, na čele ktorých boli iné neaktívne osoby. V roku 2007 to bolo 44,68 % (v absolútnych počtoch to predstavovalo okolo 20 000 – 30 000 osôb).

Hoci miera rizika chudoby osôb v domácnostiach, na čele ktorých bola pracujúca osoba bola najvyššia v roku 2004 (12,02 %) a najnižšia v roku 2006 (7,29 %), v absolútnych počtoch to zahŕňalo 423 397, resp. 259 588 osôb. Čiže, aj keď boli v predchádzajúcich kategóriách značne vyššie podiely osôb v riziku chudoby, v absolútnych počtoch postihuje chudoba niekoľkonásobne viac osôb v domácnostiach na čele s pracujúcou osobou. Na druhej strane je to tým, že v takýchto domácnostiach žije výrazne najväčší počet osôb (v sledovaných rokoch približne 3 500 000 – 3 600 000 osôb). Pri porovnaní s domácnosťami, na čele ktorých boli dôchodcovia, vidno porovnateľné podiely osôb nachádzajúcich sa v riziku chudoby, ako v domácnostiach na čele s pracujúcimi. V roku 2004 bola dokonca najmenšia miera rizika chudoby osôb v týchto domácnostiach (8,18%), no v rokoch 2005 (9,47 %), 2006 (10,32 %) a 2007 (9,42 %) sa zaradili na druhé miesto. Pri vyjadrení v absolútnych počtoch sa v roku 2004 nachádzalo v riziku chudoby 121 102 osôb a v roku 2006 až 161 273 osôb, z celkového počtu približne 1 500 000 osôb žijúcich v takomto type domácnosti (na čele dôchodca). Vývoj podielu osôb pod hranicou chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele HD v Slovenskej republike v rokoch 2004 – 2007 znázorňuje graf 4.

Graf 4. Vývoj podielu osôb pod hranicou chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele HD v Slovenskej republike v rokoch 2004 - 2007

Zdroj: EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácností na Slovensku

Dôležitým faktorom, ktorý zohráva významnú úlohu z hľadiska vyhnutia sa chudobe osôb v domácnostiach na Slovensku, je pracovná intenzita osôb v týchto domácnostiach. Evidentnou je práve preto snaha udržať tzv. dvojpríjmový model rodiny (Džambazovič a kol. 2008), pretože je oveľa nižšie riziko „spadnutia“ do chudoby osôb žijúcich v takýchto domácnostiach. Rozdelenie osôb pod hranicou chudoby v domácnostiach podľa počtu pracujúcich je v tab. č. 3.

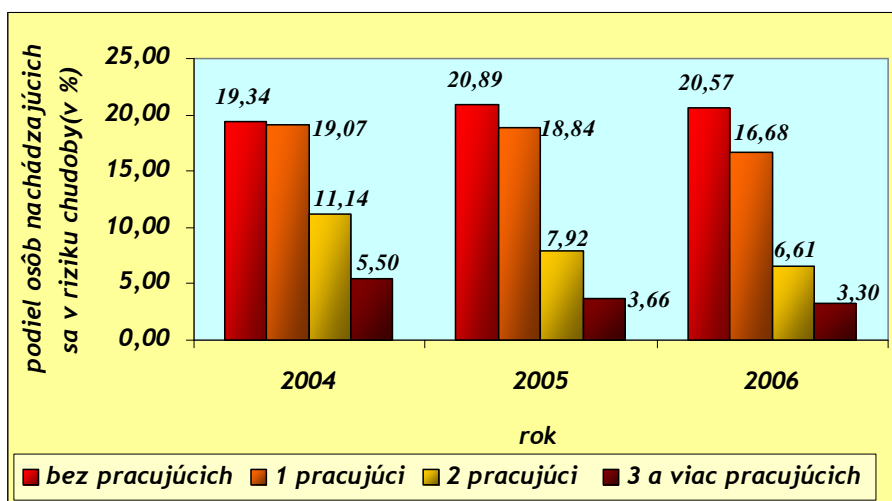
Tabuľka č. 3 v troch po sebe nasledujúcich rokoch 2004 – 2006 ukazuje absolútny počet a relatívny podiel osôb v domácnostiach na Slovensku, ktoré sa nachádzali v riziku chudoby, na základe počtu pracujúcich osôb. Rozdiel medzi mierou rizika chudoby osôb v domácnostiach, ktoré sú bez pracujúcich, s tými, v ktorých je jeden pracujúci nie je veľký. V roku 2004 sa nachádzalo v riziku chudoby 19,34 % osôb v domácnostiach bez pracujúcich, zatiaľ čo v domácnostiach s jedným pracujúcim sa nachádzalo v riziku chudoby 19,07 %. V poslednom sledovanom roku 2006 bola miera rizika chudoby v prvom type domácností na úrovni 20,57 % a v druhom type domácností 16,68 %. V sledovaných rokoch môžeme teda vidieť zvyšovanie rozdielu v relatívnom podiele osôb nachádzajúcich sa v riziku chudoby medzi domácnosťami bez pracujúcich a domácnosťami s jedným pracujúcim. Oproti domácnostiam bez pracujúcich a s jedným pracujúcim sa vyššie spomínaný, tzv. dvojpríjmový model rodiny,

prejavuje výrazne nižšími podielmi osôb nachádzajúcich sa v riziku chudoby. V roku 2004 bola miera rizika chudoby osôb v domácnostiach s dvomi pracujúcimi 11,14%, v roku 2005 7,92 % a v roku 2006 už len 6,61 %. Najnižšia miera rizika chudoby bola v domácnostiach, v ktorých bolo a viac pracujúcich, pričom hodnoty klesali postupne z 5,50 % (2004) na 3,66 % (2005) a 3,30 % (2006). Vývoj podielu osôb pod hranicou chudoby podľa počtu pracujúcich v rokoch 2004 – 2006 znázorňuje graf 5.

Tab. 3. Rozdelenie osôb pod hranicou chudoby (60% mediánu) v domácnostiach podľa počtu pracujúcich v Slovenskej republike v rokoch 2004 - 2006⁴

rok	počet pracujúcich							
	bez pracujúcich		1 pracujúci		2 pracujúci		3 a viac pracujúcich	
	počet osôb	podiel osôb	počet osôb	podiel osôb	počet osôb	podiel osôb	počet osôb	podiel osôb
2004	194 814	19,34	220 705	19,07	246 799	11,14	55 274	5,50
2005	204 210	20,89	212 028	18,84	179 043	7,92	37 590	3,66
2006	208 101	20,57	184 696	16,68	144 316	6,61	35 980	3,30

Zdroj: EU SILC 2005 – 2007

Graf 5. Vývoj podielu osôb pod hranicou chudoby podľa počtu pracujúcich v HD v Slovenskej republike v rokoch 2004 - 2006

Zdroj: EU SILC 2005, 2006, 2007

Miera rizika chudoby pracujúcich a jej priestorové aspekty na Slovensku

Jednou z dôležitých výskumných tém, ktorá síce nie je v spoločenskovednom výskume novinkou, ale objavuje sa s čoraz väčšou naliehavosťou je priestorový aspekt chudoby a sociálneho vylúčenia. Chudoba sa nevyhnutne spája s určitým priestorom, prejavuje sa zvýšenou koncentráciou vylúčených jednotlivcov a sociálnych skupín v určitých geografických priestoroch, resp. ich vylúčením z určitých priestorov. Súhlasíme s Džambazovičom (2007a), ktorý pod pojmom priestor rozumie: priestor ako geografické územie (región, kraj, okres), tvoriace prirodzenú alebo politicky vytvorenú územnú jednotku; alebo priestor ako vnútorné členenú vzťahovú štruktúru v rámci komunity, t. j. spoločenstva ľudí žijúcich v rurálnom či urbánnom prostredí, ktoré je „ukotvené“ v určitom špecifickom priestore resp. lokalite.

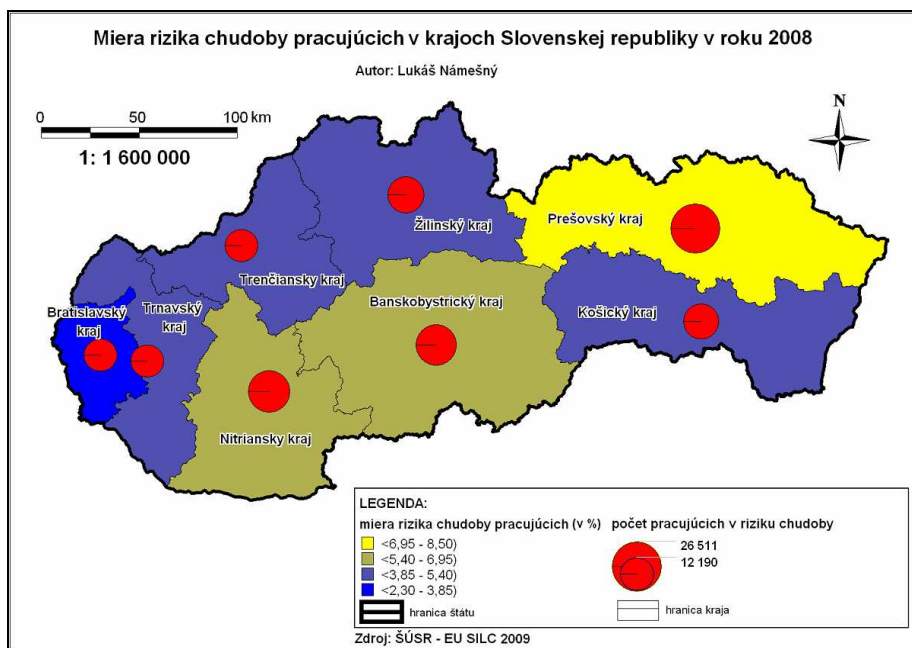
⁴ V rámci EU-SILC 2009 (2008) sa nasledovali údaje o rozdelení osôb pod hranicami chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele HD ani údaje o rozdelení osôb pod hranicami chudoby podľa počtu pracujúcich, čiže ich nemožno zohľadniť.

Podľa Micháleka (2004) je nerovnomerné rozmiestnenie chudoby multikauzálne späté s mnohými historickými, prírodnými, politickými, ekonomickými, sociálnymi javmi a procesmi, ktoré sa odlišne uplatňujú v rozličných územiach.

V nasledujúcej časti príspevku sa budeme venovať pracujúcim ohrozeným chudobou na národnej úrovni (Slovenská republika), ako aj na úrovni krajov Slovenska⁵ (NUTS 3). Získané hodnoty o chudobe pracujúcich dopĺňajú obraz o priestorovej lokalizácii chudoby na Slovensku a potvrdzujú výsledky iných autorov o zistenej diferencovanosti územia Slovenska.

Vývoj miery rizika chudoby pracujúcich možno interpretovať ako postupný pokles, keď od roku 2004 klesla miera z 8,91 % pracujúcich, ktorí sa nachádzali v riziku chudoby na 5,24 % v roku 2008 s jednou hodnotou v roku 2006, kedy bol pokles najvýraznejší (4,88 %). Existujú hypotézy, ktoré tvrdia, že nízka úroveň miezd v krajine je spôsobená práve vysokou mierou nezamestnanosti, ktorá nenúti zamestnávateľov mzdy zvyšovať. Na potvrdenie spomínaného faktu by boli určite potrebné detailnejšie korelačné analýzy, avšak pohľad na hodnoty miery nezamestnanosti naznačujú možný súvis. Pozitívny trend vývoja miery rizika chudoby pracujúcich môže súvisieť s poklesom miery nezamestnanosti, ktorá od roku 2004 rapídne poklesla z hodnoty 18,1 % na 9,6 %⁶ v roku 2008.

Z pohľadu krajov (mapa č. 1) možno na Slovensku pozorovať pomerne veľké regionálne rozdiely. Hodnoty miery rizika pracujúcich sa v období 2004 – 2008 pohybovali od 2,36 % (BA kraj v 2006) po 16,3 % (PO kraj v 2004). Podobne ako možno sledovať pokles podielu na celoslovenskej úrovni, aj na úrovni krajov sledujeme postupný pokles hodnôt.

Obr. 1. Miera rizika chudoby pracujúcich v krajoch Slovenskej republiky v roku 2008

Najväčší podiel pracujúcich nachádzajúcich sa v riziku chudoby, z celkového počtu pracujúcich v danom kraji bol vo všetkých sledovaných rokoch v Prešovskom kraji, hoci počas sledovaného obdobia podiel poklesol na polovičnú hodnotu. Prešovský kraj sa dlhodobo vyznačuje negatívnymi ekonomickými charakteristikami: vysokou nezamestnanosťou, vysokou odkázanosťou na sociálne transfery, najnižšou úrovňou výšky priemernej mzdy, zlou infraštruktúrou a pod. Podľa EU SILC 2009 predstavoval priemerný pracovný príjem na osobu v Prešovskom kraji 279 Eur na mesiac, čo je výrazne naj-

⁵ Vzhľadom na charakter dát EU SILC nemožno chudobu ledovať na nižších úrovniach sledovať.

⁶ Dáta ŠÚSR.

nižšia hodnota v porovnaní s ostatnými krajinami. Za priemerom Slovenska zaostáva o 79 Eur a uvedená hodnota predstavuje približne 55 % príjmu Bratislavského kraja.

Tab. 4. Priemerné príjmy na osobu podľa krajov

	priemer	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
Pracovné príjmy	358	505	373	353	340	359	336	279	347
Peňažný príjem zo zamestnania alebo jemu blízky príjem	328	453	343	326	311	326	309	256	323
Peňažné zisky/straty zo samostatne zárobkovej činnosti	213	365	169	240	215	180	206	157	244

Zdroj: EU SILC 2009

Nadpriemerné hodnoty miery rizika chudoby sú v poslednom sledovanom roku aj v Banskobystrickom a Nitrianskom kraji. V oboch krajoch možno vidieť podpriemerné hodnoty pracovných príjmov. Najnižší podiel pracujúcich v riziku chudoby je dlhodobo v Bratislavskom kraji. Priaznivé hodnoty v porovnaní s priemerom sú aj v Trnavskom, Žilinskom a Košickom kraji. V Tabuľke č. 5 je uvedená miera rizika chudoby pracujúcich v Slovenskej republike a v krajoch Slovenskej republiky.

Tab. 5. Miera rizika chudoby pracujúcich na Slovensku a v jeho krajoch v rokoch 2004 – 2008

kraj \ rok	Miera rizika chudoby pracujúcich (v %)				
	2004	2005	2006	2007	2008
Bratislavský kraj	5,57	4,77	2,36	3,93	3,61
Trnavský kraj	8,70	4,26	4,13	3,44	4,71
Trenčiansky kraj	11,67	8,42	3,66	6,51	4,37
Nitriansky kraj	8,31	5,76	5,49	6,30	6,36
Žilinský kraj	7,75	6,58	4,31	5,90	4,47
Banskobystrický kraj	5,19	6,84	6,55	7,69	6,24
Prešovský kraj	16,30	7,96	8,17	7,29	8,04
Košický kraj	7,30	5,73	4,36	5,15	4,16
SR	8,91	6,30	4,88	5,78	5,24

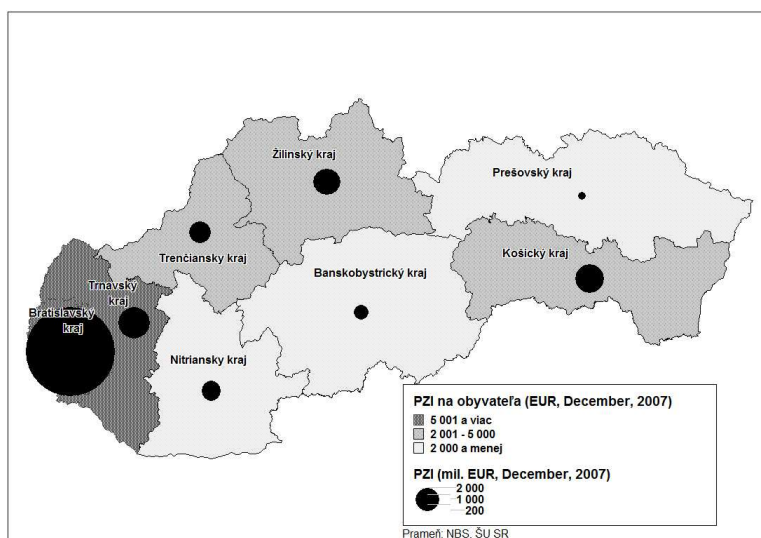
Zdroj: EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008, 2009

Chudoba pracujúcich súvisí s množstvom rôznych faktorov, ktoré na jej úroveň vplyvajú. Nepriaznivá situácia (vyššia miera rizika chudoby pracujúcich) môže byť daná vysokou nezamestnanosťou, ktorá zhoršuje platové podmienky. Výška nezamestnanosti umožňuje zamestnávateľovi jednoducho nahradiť zamestnanca nespokojného s výškou mzdy a teda nenúti zvyšovať mzdu. Kombináciu vysokej miery nezamestnanosti a napriek tomu nižšieho rizika chudoby pracujúcich (napr. v Košickom kraji) indikuje vplyv aj iných faktorov, ktoré vstupujú do tejto zložitej problematiky. Určite môže zohrávať vplyv na úroveň miery rizika chudoby pracujúcich aj rozdiel medzi mestom a vidiekom. Pri spomenutom Košickom kraji môže byť dôležitým faktorom rozdiel medzi mestom Košice a zvyškom kraja (mesto výrazne ovplyvňuje priemerné hodnoty miezd).

Ďalšie súvislosti možno hľadať aj pri pohľade na hodnoty priamych zahraničných investícií, alebo počet a variabilitu ekonomických subjektov poskytujúcich zamestnanie. Podľa dát NBS patria práve Prešovský, Nitriansky a Banskobystrický kraj ku krajom s najnižšími hodnotami zahraničných investícií (mapa č. 2). Korelácia medzi počtom ekonomických subjektov a priemernou mzdou v okresoch ukazuje, že regióny s vyššou variabilitou zamestnávateľov ponúkajú všeobecne vyššie mzdy, s „extrémne“ vysokými mzdami v mestských regiónoch Bratislavy a výrazne podpriemernými zárobkami v periférnych regiónoch. Hodnota Pearsovoho korelačného koeficientu dosiahla číslo 0,76 čo indikuje, že ekonomická diverzita regiónu bude jedným z kľúčových faktorov regionálneho príjmu domácností (Horňák, Rochovská 2010).

Jednou z možných príčin nízkych miezd a následného vyššieho rizika chudoby pracujúcich môže byť aj vysoký podiel odvetví s nízkou pridanou hodnotou, ktoré zamestnancom poskytujú možnosť zarobiť iba minimálnu mzdu.

Problém pracujúcej chudoby sa nemusí vzťahovať len na nízku mzdu, dôležitá je aj veľkosť a štruktúra domácnosti. Podľa Gerberyho (2009) sa môže osoba, ktorá pracuje, stať chudobnou v podstate dvojakým spôsobom: buď má veľmi nízku mzdu (ktorú dostatočne nedopĺňa iný príjem/finančné transfery), alebo má postačujúci príjem, ale zloženie domácnosti ho posúva pod hranicu chudoby. Úvahami o veľkosti domácnosti sa už posúvame k ďalšej dôležitej téme, ktorá súvisí s týmto komplexným problémom, ktorým je spotreba domácnosti. Tu nemožno nespomenúť rozdiely v nákladoch na bývanie, ktoré sú najmä vo veľkých mestách omnoho vyššie ako na vidieku a môžu v kombinácii s nízkoplateným zamestnaním posunúť jednotlivca, alebo celú domácnosť k chudobe. Preto napriek vyšším príjmom môže byť reálny príjem zamestnanca v podstate nižší.

Obr. 2. Regionálna distribúcia priamych zahraničných investícií (PZI) (december 2007)

Záver

V súčasnosti je chudoba spojená najmä s trhom práce, chudobnými nie sú len nezamestnaní, ale i rodiny s ekonomicky aktívnymi, ale málo platenými osobami. Zamestnanie teda nie vždy chráni pred chudobou. Nízke mzdy v niektorých zamestnaniach a na niektorých pracovných miestach nezaručujú štandardné uspokojovanie potrieb ani ekonomickú istotu. Chudoba plynúca z nízkych príjmov a založená na príjmových diferenciáciách je tak klasickým príkladom chudoby (Mareš 1999).

Pri sledovaní chudoby pracujúcich na Slovensku sme si všimli dva indikátory chudoby (Gini koeficient; Distribúcia príjmov), ktorými sme chceli poukázať na vývoj príjmových nerovností od vzniku samostatnej SR až po súčasnosť. Podľa údajov z Mikrocenzov a zo štatistického zisťovania EU SILC môžeme hovoriť o prehľbujúcom sa trende v príjmových diferenciáciách na Slovensku. Ďalej sme sledovali vývoj miery rizika chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele hospodáriacej

domácnosti a vývoj miery rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácností na Slovensku. Chceli sme tým poukázať na dôležitosť dvoch faktorov, a to zamestnania a hlavne dvojpríjmového modelu rodiny, ktoré sa javia ako najdôležitejšie faktory ochrany pred chudobou nielen pracujúcich, ale aj všetkých členov žijúcich v domácnostiach. Na základe zistených výsledkov je potrebné konštatovať, že ani tieto dva faktory nie sú v SR stopercentnou zárukou ochrany proti spadnutiu pod hranicu chudoby.

Literatúra

- BEŇOVÁ, N., 2006: Teoretické koncepty chudoby v slovenskom prostredí. Slovenský národopis, 54, č. 2, 145-161-
- DOSTÁL, O., 2006: Konzervatívny pohľad na chudobu. Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe, Zborník príspevkov z konferencie UNESCO MOST. Bratislava, 2006, 53-58.
- DŽAMBAZOVIČ, R., HORŇÁK, M., HRABOVSKÁ, A., MICHÁLEK, A., ROCHOVSKÁ, A., RUSNÁKOVÁ, J., 2008: Analytická štúdia. "Vytvorenie národných indikátorov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia a návrh spôsobu zabezpečenia ich pravidelného monitorovania". EUROFORMERS, a.s. Bratislava, 2008, s. 256
- DŽAMBAZOVIČ, R., GERBERY, D., 2005: Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu. Bratislava, 2005. In: Sociológia roč. 37, č. 2, 143-176.
- DŽAMBAZOVIČ, R., 2007a: Priestorové súvislosti chudoby. In: Gerbery, D., Lesay, I., Škobla, D.: Kniha o chudobe. Priatelia Zeme-CEPA, 2007, 41-59, ISBN 978-80-968918-9-4
- DŽAMBAZOVIČ, R., 2007b: Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby. Univerzita Komenského v Bratislave. Bratislava, s. 232, ISBN 978-80-223-2428-1
- FILIPOVÁ, J., VALNÁ, S., MYSLÍKOVÁ, I., 1998: Analýza príjmovej situácie domácností Slovenskej republiky v r. 1992 a v r. 1996 (na základe výsledkov Mikrocenzov). Bratislava: VÚPSVR
- FRASER, N., GUTIÉRREZ, R., PEÑA-CASAS, R., (eds). 2011: Working poverty in Europe. A Comparative approach. Work and welfare in Europe, England. ISBN 978-0-230-28026-7.
- GERBERY, D., 2009: Chudoba ako objekt sociálno-politických opatrení: ochranná a aktivačná funkcia garancie minimálneho príjmu. – [Dizertačná práca]. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, 2009, s. 177.
- HORŇÁK, M., ROCHOVSKÁ, A., 2010: Slovakia – the Tatra Tiger with Regional Failure (Scope of Spatial Employment Patterns). Czech Sociological review (in print).
- KLEIN, B. W., RONES, P. L., 1989: A profile of the working poor, Monthly Labour Review, 1989, s. 58.
- LALUHA, I., OŠKOVÁ, S., STANEK, V., 2005: Kvalita života, sociálne nerovnosti a diferenciácia obyvateľstva. In: Sociológia roč. 37, 2005, č.2, 119-142.
- MAREŠ, P., 1999: Sociologie nerovnosti a chudoby. Sociologické nakladatelství. Praha, s. 248.
- MICHÁLEK, A., 2000: Chudoba, jej koncepty a geografické dimenzie. Geografický časopis 52, 231-242.
- MICHÁLEK, A., 2005: Koncentrácia a atribúty chudoby na Slovensku na lokálnej úrovni. Geografický časopis 57, 3-22.
- MICHÁLEK, A., 2006: Regióny a lokálne centrá chudoby na Slovensku. Slovenský národopis 54, 182-197.
- PEÑA-CASAS, R., LATTA, M., 2004: *Working poor in the European Union*. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg, 2004, s. 124, ISBN 92-897-0258-3
- SHIPLER, D. K., 2004: The working poor. Invisible in America. ISBN 0-375-70821-9, USA, s. 329.
- SIROVÁTKA, T., a kol., 2002: Monitorovanie chudoby v ČR, Brno, 2002, s. 57.
- SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P., 2006: Chudoba, deprivace, sociálny vylúčenie: nezamestnaní a pracujúci chudí. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2006, Vol. 42, No. 4.
- SMITH, A., STENNING, A., ROCHOVSKÁ, A. AND SWIATEK, D., 2010: The emergence of a working poor: Labour markets, neoliberalisation and diverse economies in post-socialist cities. Antipode, Vol. 40, Issue 2, 283-311.
- SMITH, A., ROCHOVSKÁ, A., 2006: Neo-liberalism and post-socialist urban transformations: poverty, inequality and the city. Asta Geographica Universitatis Comenianae No. 48, 2006, 43-54.
- STRENGMANN-KUHN, W., 2002: Working poor in Europe: A Partial Basis Income for Workers? Geneva: International Labour Office, 2002, s. 11

- VALENTOVÁ, M., 2004: Evropský sociální monitoring: jak uchopit sociální kvalitu. VÚPSV. Praha.
- ŠÚSR 2006: EU SILC 2005 – Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR, Bratislava, 2006, s. 89
- ŠÚSR 2007: EU SILC 2006 – Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR, Bratislava, 2007, s. 87
- ŠÚSR 2008: EU SILC 2007 – Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR, Bratislava, 2008, s. 90, ISBN 978-80-89358-00-7
- ŠÚSR 2009: EU SILC 2008 – Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR, Bratislava, 2009, s. 74, ISBN 978-80-89358-32-8
- ŠÚSR 2010: EU SILC 2009 – Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR, Bratislava, 2010, s. 74, ISBN 978-80-89358-76-2

Tento článok vznikol vďaka finančnej podpore grantovej schémy VEGA na základe zmluvy č. 1/0709/11.

Táto práca bola tiež podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0579-07.

Poverty and the Working Poor in Slovakia: EU SILC Data Analysis

Alena ROCHOVSKÁ, Lukáš NÁMEŠNÝ

Summary: Though poverty is usually associated with a labour market, the poor are not only unemployed, but also families and households with economically active, but low paid members. Employment not always protect against poverty. Low wages in particular jobs do not guarantee the formal standard, economic certainty or to make ends meet. Poverty arising from low-income based on income differentiation is thus a classic example of poverty.

In research of poverty in Slovakia, we paid attention to two indicators of inequalities: the Gini coefficient and the income distribution. We wanted to highlight the development of income inequality since the establishment of an independent Slovakia to the present. According to data from EU-SILC we can talk about the unfolding trend in income differentiation in Slovakia.

In the development of the risk of poverty we looked at the status of economic activity of persons at the head of the household and also work intensity of households in Slovakia. The importance of those two factors, especially employment and two salaries in household is obvious. They seem to be the most important factors of protection against poverty not only for workers but also for all members living in households. Based on the observed results it is clear that even these two factors do not protect almost 5 % (2006) of Slovak working population against falling below the poverty line. In regional context we can talk about quite large regional differences between districts. Risk of poverty values range from 2,36 % (Bratislava district 2006) to 16,3 % (Prešov district 2004). Similarly as it can be seen at national level, also at regional level decreasing trend is observed in the last four years.

Adresa autorov:

Mgr. Alena Rochovská, PhD
Katedra humánnej geografie a demogeografie
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava
rochovska@fns.uniba.sk

Mgr. Lukáš Námešný
Smrekova 457/8
971 01 Prievidza
lukas.namesny@centrum.sk